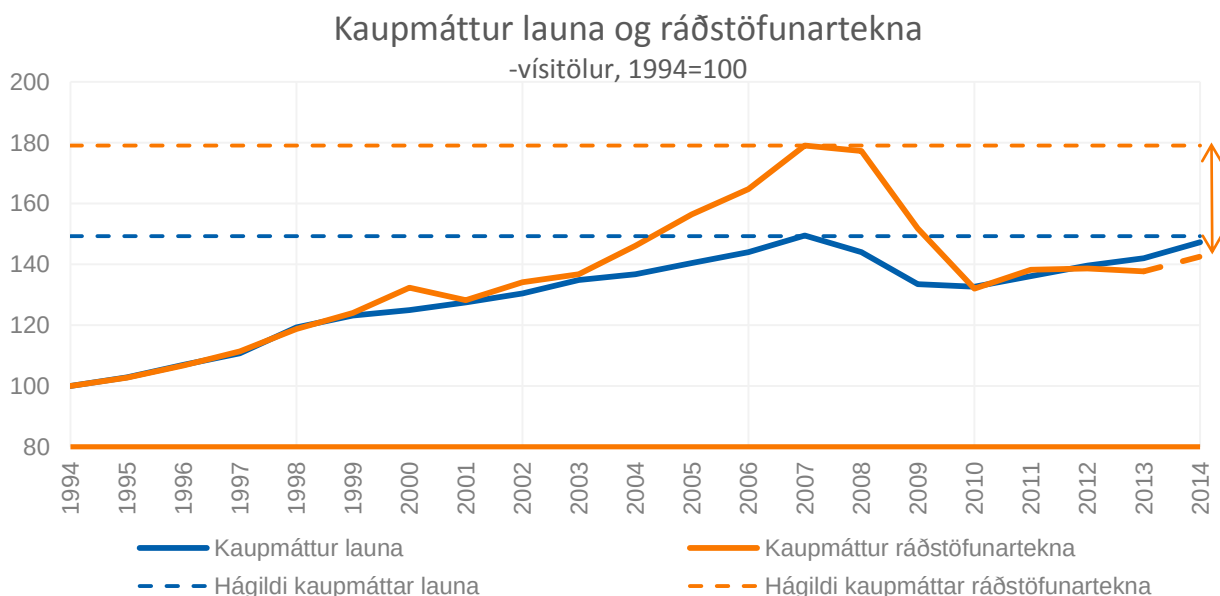

29. júní 2015

Hvert fór kaupmátturinn?

Fyrir skömmu tilkynnti ríkisstjórnin umfangsmiklar aðgerðir sem ætlað var að greiða fyrir gerð kjarasamninga á almennum vinnumarkaði. Kjarasamningar launafólks við atvinnurekendur miða einkum að því að auka heildarlaun, en innlegg stjórnvalda í kjarabaráttuna miðar í raun og veru að því að auka ráðstöfunartekjur. Það er að okkar mati skynsamleg nálgun þó að greina megir á um einstök útfærsluatriði.

Bent hefur verið á það að undanfögnu að kaupmáttur launa hafi aldrei verið meiri hér á landi heldur en nú. Launatekjur segja þó aðeins hluta sögunnar þegar líf skjör fólks eru skoðuð. Það sem gefur e.t.v. betri vísbendingu um það hversu mikið svigrúm venjuleg heimili hafa til að auka sína neyslu eða sparnað eru ráðstöfunartekjur – þ.e. það sem eftir stendur í launaumslaginu þegar skattar og önnur gjöld hafa verið dregin frá. Hvernig hafa þessar stærðir, laun og ráðstöfunartekjur, verið að þróast hjá íslenskum heimilum undanfarin ár?

Heimildir: Hagstofa Íslands, VR¹, Greiningardeild Arion banka

Það er vissulega rétt að skv. mælingum Hagstofunnar hefur kaupmáttur launa aldrei mælst meiri en nú. Slæmu fréttirnar eru þær að kaupmáttur ráðstöfunartekna hefur oft verið meiri, eins og sjá má á grafinu hér að ofan. Það má auðvitað færa rök fyrir því að sú mikla kaupmáttaraukning sem mörg íslensk heimili upplifðu á árunum fyrir fjármáلاكreppuna í formi aukinna eignatekna hafi verið innistæðulítil, enda má vel sjá í baksýnispeglinum að þar var um mikla bólu myndun á eignamörkuðum að ræða. En það breytir því ekki að margir upplifa sig ennþá í verri stöðu fjárhagslega heldur en fyrir hrun fjármálakerfisins þó að kaupmáttur launa hafi e.t.v. aldrei verið meiri.

Er eitthvað fleira en lægri eignatekjur sem skýrir þá staðreynd að kaupmáttur ráðstöfunartekna hefur ekki verið minni síðan árið 2003? Til að svara þeirri spurningu þarf m.a. að skoða þróun tilfærslutekna, þ.e. hversu mikið heimili fá í tekjur í gegnum bætur, lífeyrissjóði og almannatryggingar annars vegar og þróun tilfærsluútgjalda hins vegar, þ.e. hvað heimili greiða í skatta, iðgjöld í lífeyrissjóði, tryggingagjald o.fl.

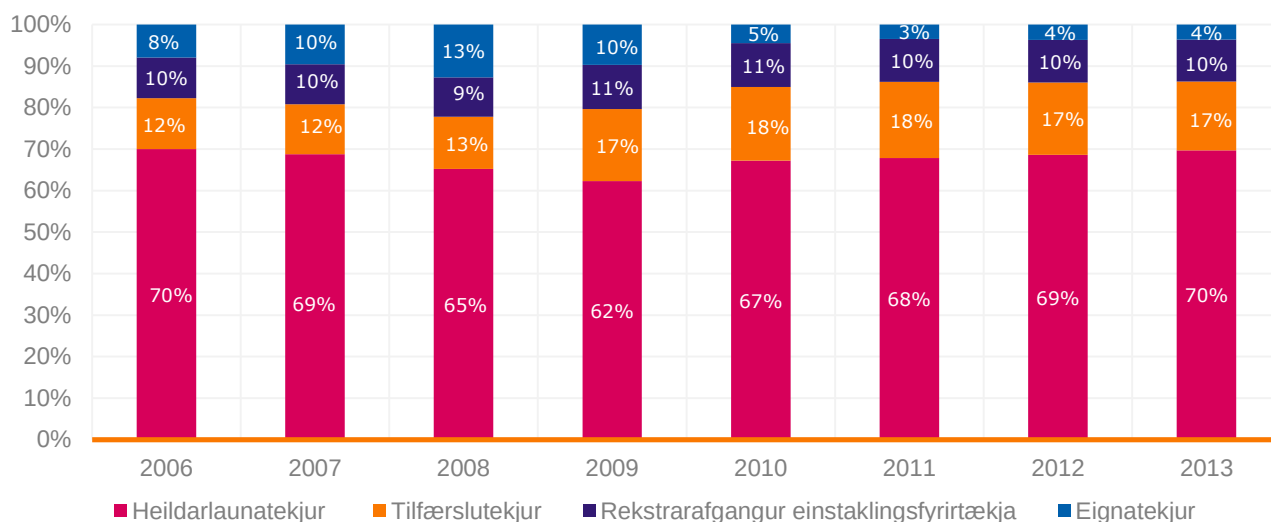
Tekjur heimilanna samanstanda að 70% af launatekjum

Þó að tekjur heimilanna samanstandi að stærstum hluta af launatekjum (70%) koma einnig til aðrar tekjur, s.s. tilfærslutekjur frá ríki, sveitarfélögum og lífeyrissjóðum, sem og eignatekjur, en kaupmáttur eignatekna

¹ Tölur Hagstofunnar um kaupmátt ráðstöfunartekna ná til ársins 2013. Til að áætla gildi fyrir vísitölu kaupmáttar ráðstöfunartekna fyrir árið 2014 var breyting á kaupmáttarvísitölu ráðstöfunartekna VR á árunum 2013-2014 notuð.

á mann dróst saman um 72% á árunum 2008-2013. Tekjur heimilageirans af eignum fóru frá því að vera um 2-3% af heildartekjum á seinasta áratug síðustu aldar í að vera á bilinu 7-13% á árunum 2005-2008, en stendur nú í um 4% af heildartekjum. Arður af hlutabréfum var mikill og vextir af bankainnistæðum voru háir á árunum fyrir fjármálakreppu, sem var mikil búbot fyrir þau heimili sem áttu slíkar eignir á þeim tíma, en þar var vissulega um að ræða ósjálfbært og tímabundið ástand.

Hlutfall einstakra tekjuliða heimilageirans af heildartekjum

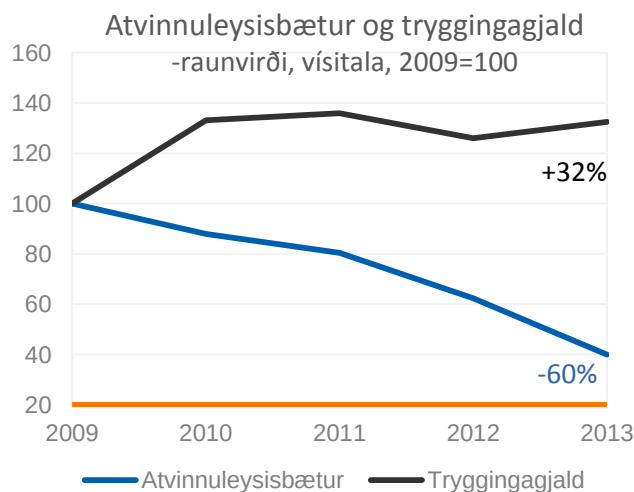
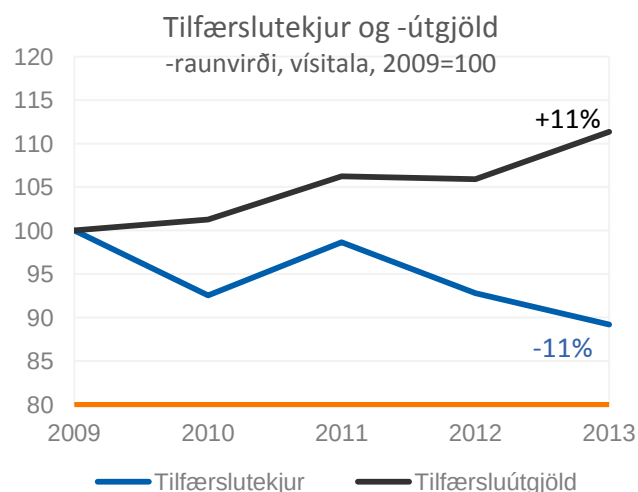
Heimildir: Hagstofa Íslands, Greiningardeild Arion banka

Velta má því fyrir sér hvort hlutfall eignatekna af heildartekjum hefði getað verið hærra á seinustu árum ef gjaldeyrishöft hefðu ekki verið við lýði á Íslandi en íslenskir fjárfestar, þ.m.t. lífeyrissjóðir, hafa búið við verulegar hömlur þegar kemur að þátttöku á erlendum eignamörkuðum frá árinu 2008. Þannig hafa íslensk eignasöfn ekki átt þess kost að vera með ákjósanlega áhættudreifingu sl. sjö ár. Á sama tíma hafa einhverjar helstu hlutabréfavisitölur erlendis vaxið umtalsvert, margar hverjar þó nokkuð umfram þá íslensku. Tapaðar eignatekjur er þó stærð sem erfitt er að leggja tölulegt mat á þar sem ómögulegt er að vita hvert umfang eigna Íslendinga hefði verið á erlendum eignamörkuðum ef ekki hefði verið fyrir gjaldeyrishöft og hvernig þær eignir hefðu dreifst.

Tilfærsluútgjöld hafa aukist en tilfærslutekjur dregist saman að raunvirði frá 2009

Hlutfall launa af heildartekjum hefur aftur á móti farið hækkandi frá árinu 2009 sem og hlutfall tilfærslutekna. Tilfærslutekjur stóðu í um 17% af heildartekjum heimilanna árið 2013 og er þar aðallega um að ræða greiðslur úr lífeyrissjóðum og frá Tryggingastofnun (TR). Tilfærsluútgjöld heimilanna, s.s. skattar og iðgjöld í lífeyrissjóði, hafa þó vaxið hlutfallslega meira á tímabilinu, eða um 11% að raunvirði, á meðan tilfærslutekjur, s.s. bætur og lífeyrisgreiðslur, hafa minnkað um 11% að raunvirði. Þegar útgjöld vaxa umfram tekjur er ekki óeðlilegt að heimili upplifi sig í versnandi stöðu fjárhagslega.

Með batnandi ástandi á vinnumarkaði hefur þörfin fyrir tilfærslutekjur á borð við atvinnuleysisbætur blessunarlega minnkað. Það sama er ekki hægt að segja um tryggingagjaldið, sem er gjald sem launagreiðendum ber að draga frá heildarlaunum launþega og er m.a. ætlað til að standa straum af atvinnuleysisbótum. Greiðslur tryggingagjalds jukust um 32% að raunvirði á tímabilinu 2009-2013 á meðan greiðslur atvinnuleysisbóta drógust saman um 60% að raunvirði. Miðað við þessa þróun væri rökrétt að lækka tryggingagjaldið myndarlega nú þegar mun betri aðstæður eru á vinnumarkaði en voru í kjölfar hrunsins.

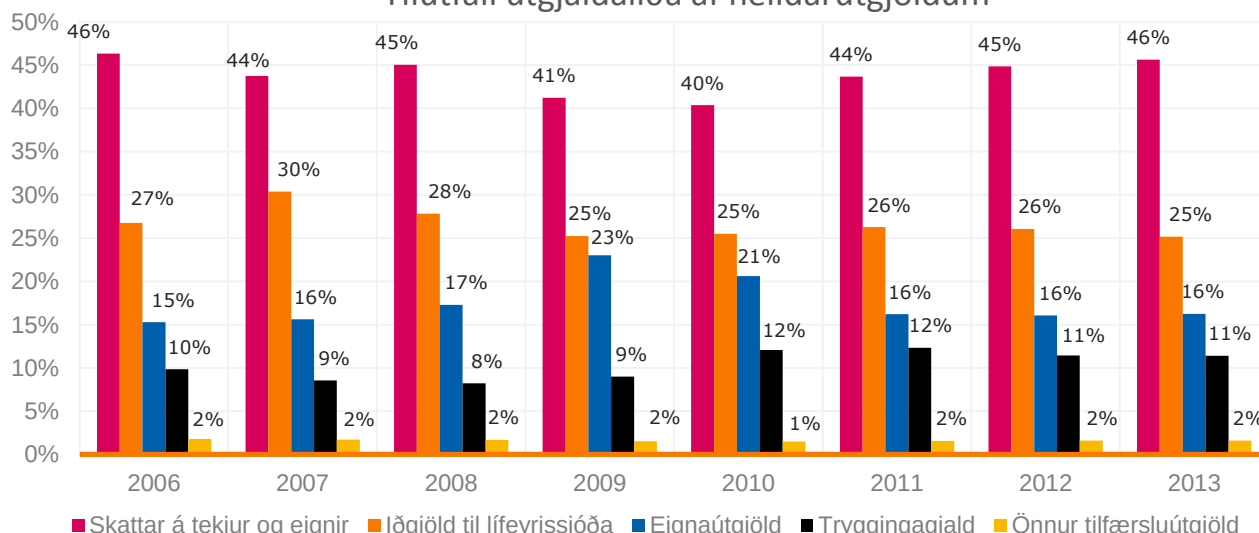
Heimildir: Hagstofa Íslands, Greiningardeild Arion banka

Fyrir utan það að laun, sem hlutfall af heildartekjum heimilanna, hafa vaxið statt og stöðugt á seinustu árum hafa móttframlög atvinnurekenda, s.s. í lífeyrissjóði, vaxið umfram aðra þætti ráðstöfunartekna. Því má velja því fyrir sér hvort hægt sé að teygja þátt atvinnurekenda mikið meira í ráðstöfunartekjum heimilanna án þess að hafa neikvæð áhrif á atvinnustig og hagvöxt í landinu.

Aukin tilfærsluútgjöld geta reynst þungur baggi fyrir heimili og atvinnurekendur

Ef lítið svigrúm er til að auka tekjur heimilanna er rétt að líta á útgjaldahliðina til að sjá hvar hægt væri að auka ráðstöfunartekjur. Skoðum þá hver helstu útgjöld heimilanna eru. Svokölluð tilfærsluútgjöld (s.s. skattar, tryggingagjald og iðgjöld til lífeyrissjóða) voru árið 2013 um 84% af heildarútgjöldum heimilanna, en voru um 77% af heildarútgjöldum árið 2009 og jukust því um sjö prósentustig á fjórum árum. Tilfærsluútgjöld samanstanda að stærstum hluta af sköttum á tekjur og eignir (46% árið 2013), en að næststærstum hluta af iðgjöldum til lífeyrissjóða (25% árið 2013). Eins og sjá má á grafinu að ofan til vinstri hafa tilfærsluútgjöld heimilanna vaxið vel umfram tilfærslutekjur (ss. greiðslur frá Tryggingastofnun og greiðslur úr lífeyrissjóðum) á tímabilinu, sem er til þess fallið að minnka ráðstöfunartekjur heimilanna.

Hlutfall útgjaldaliða af heildarútgjöldum

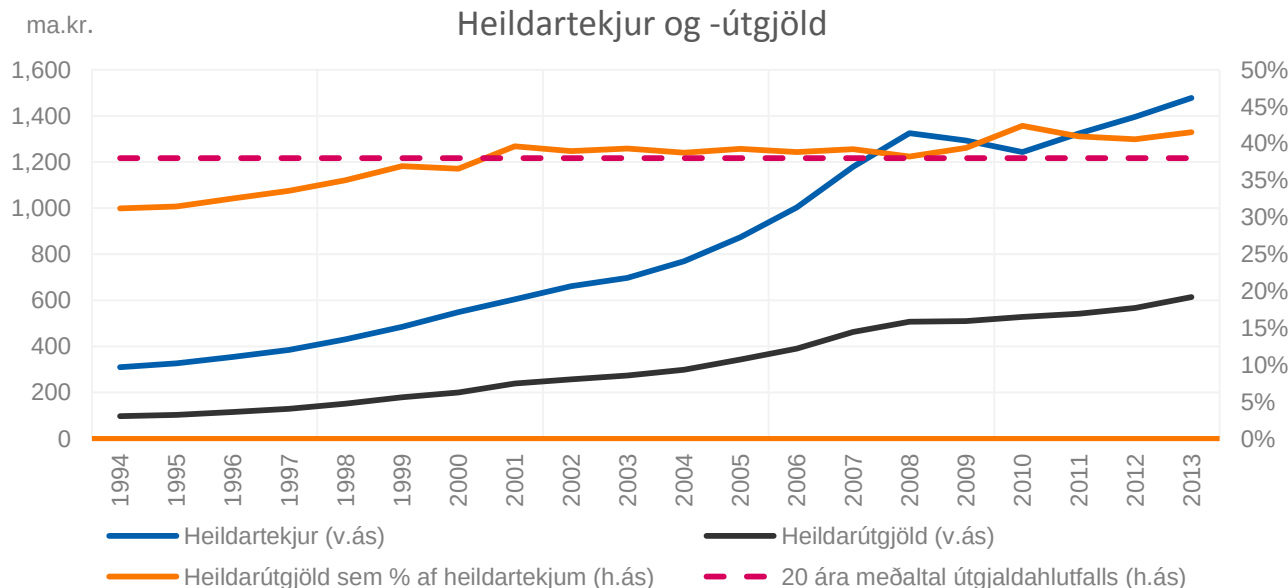

Heimildir: Hagstofa Íslands, Greiningardeild Arion banka

Útgjöld sem hlutfall af tekjum hafa farið hækkandi

Miðað við þróun undirliða ráðstöfunartekna heimilanna má segja að byrði atvinnurekenda hafi aukist hlutfallslega meira en ríkisins þar sem krafan um auknar ráðstöfunartekjur heimila lendir frekar á herðum vinnuveitenda í formi launahækkana, tryggingagjalds og aukinna framlaga heldur en ríkisins í formi skatta- og gjaldalækkana. Heildarútgjöld heimilanna sem hlutfall af heildartekjum hafa aukist á seinustu áratugum og fóru frá því að vera 31% árið 1994 í að vera 42% árið 2013. Er hugsanlegt að markmiðið nú ætti að vera að minnka útgjöld, s.s. tilfærsluútgjöld og tryggingagjald, þar sem þau virðast ekki vera að skila sér nægilega vel aftur inn í fjárhag heimilanna?

Heildartekjur og -útgjöld

Heimildir: Hagstofa Íslands, Greiningardeild Arion banka

Eins og bent hefur verið á að undanförunu hafa launahækkarnir langt umfram framleiðnivöxt og verðbólguþröng Seðlabankans ekki aðeins neikvæð áhrif á getu fyrirtækja til að standa undir kostnaði

eða auka fjárfestingu, heldur hafa þær sögulega leitt til aukinnar verðbólgu hér á landi. Mikil verðbólga dregur úr kaupmætti, en þar sem Seðlabankinn er lagalega skyldaður til að halda verðbólgu við markmið neyðist hann til að hækka vexti sem viðbragð við miklum verðlagshækkunum. Aukin verðbólga og hærri vextir hafa neikvæð áhrif á fjárhagsstöðu heimilanna, sér í lagi þeirra heimila sem eru verr stödd fyrir – þ.e.a.s. þeirra heimila sem eiga lítinn sparnað en eru með miklar skuldir. Miklar launahækkanir eru því ekki endilega skynsamlegasta leiðin í baráttunni um betri kjör í formi aukinna ráðstöfunartekna. Ráðleggra gæti reynst að gefa útgjaldahliðinni gaum.

Greiningardeild Arion banka

Anna Hrefna Ingimundardóttir
anna.ingimundardottir@arionbanki.is

Hrafn Steinarsson, ábm.
hrafn.steinarsson@arionbanki.is

Konráð S. Guðjónsson
konrad.gudjonsson@arionbanki.is

Elvar Ingi Möller
elvar.moller@arionbanki.is

Stefán Broddi Guðjónsson
stefan.gudjonsson@arionbanki.is

[Hér má finna fyrirvara](#)